

ПСИХОЛОГІЧНІ ПОРАДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ

Арсен ЛИПКА

УДК 159.923

Arsen Lyпка

PSYCHOLOGICAL ADVICE AND GUIDANCE ON ACTIVATION THE PROFESSIONAL RESPONSIBILITY OF PSYCHOLOGISTS

Постановка суспільної проблеми. Багатогранність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, зростання темпів його трансформації зумовлюють потребу розвитку професійної відповідальності особистості психолога, що є неодмінною умовою розбудови нашої держави [1; 4; 6; 9]. Дослідження сформованості вказаної відповідальності – актуальна проблема сучасної вищої освіти, оскільки вона спрямовує професійну відповідальність психолога не лише до постійного саморозвитку, особистісного самовдосконалення, допомоги іншим, а й націлена на організацію ефективного виконання в майбутньому відповідних професійних обов'язків, завдань і функцій, що забезпечить стабільність психічного світу як громадян-клієнтів, так і психодуховно врегулює соціальне довкілля.

Відомо, що особиста здатність до професійної відповідальності та уміння виконувати її умови – це один з основних критеріїв ухвалення рішення при просуванні людини кар'єрними щаблями. Це завжди основа лідерства і зростання майстерності керівництва, важливий чинник особистісного самоствердження. Адже коли примножується і розширюється сфера відповідальності людини – розвивається й збагачується її особистісний світ, сфера соціальних впливів, вагомість у суспільстві, а відтак зростають її можливості,

персональні ресурси й компетентності. Чим меншою мірою особа бере відповідальність на себе, чим вужче коло її зобов'язань, тим слабша її значущість, спроможності, реальна сила діянь і вчинків, тим більш локалізовано вона конструює повсякдення, тим менше здатна змінювати життя на краще.

Аналіз останніх досліджень з даної тематики. Оскільки предметним полем нашого дослідження постають власне рекомендації щодо активізації (“робити кого-, що-небудь діяльнішим, активнішим” [2, с. 19]) професійної відповідальності, то окремо підкреслимо, що донині були подані лише локальні аспекти окремих сегментів того, як стимулювати розвиток відповідального ставлення до виконання фахових обов'язків, завдань, ролей тощо. Звісно, що у прикладній психології наявна низка опосередкованих правил та еталонів особистісного зростання фахівця-психолога, але цілісна картина унаявленої проблематики через кватерне взаємопричинення одного аспекту професійного життя іншим відсутня.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вперше створена та обґрунтована авторська *мислехема дослідження аспектів професійної справи* як відповідального вчинення майбутнього фахівця-психолога (ситуаційний, інтенційний, мислєдіяльнісний, рефлексивний), що створена за

законами циклічно-вчинкового підходу, започаткованого А.В. Фурманом та продовженого у дослідженнях С.К. Шандруком, О.Є. Фурман, А.А. Фурманом, А.Н. Гірняком і водночас фокусується на змісті та категорійно-понятійному апараті не трьох складових профвідповідальності – когнітивна, емоційно-мотиваційна, поведінково-вольова (К.К. Муздибаєв, М.В. Савчин, М.А. Садова та ін.), а чотирьох, де виокремлюється “морально-духовна” складова (за О.Є. Фурман [8]), а також наповнена конкретними практичними рекомендаціями.

Формулювання цілей статті: а) запропонувати чотирисходинову мисленеву схему психологічної активізації професійної відповідальності фахівця-психолога, що слідує чи співвідноситься із вищезазначеними компонентами профвідповідальності та висвітлює аспекти його професійного життя (див. далі. *рис.*); б) наповнити останні практичними рекомендаціями, порадами, покроковими алгоритмами зростання профвідповідальності майбутнього психолога та розпізнавальними індикаторами її активізації у його продуктивне русло.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відомо, що професійна відповідальність – це надійне підґрунтя досягнення мети, передумова побудови продуктивних взаємостосунків й укладання міжперсональних домовленостей. Водночас відповідальність за себе і за свою професійну долю – найбільш значущий показник соціальної зрілості особи, повноти усвідомлення нею трудового шляху, здатність давати слово і тримати його, виконуючи прийняті на себе зобов’язання.

Відповідальність за свою долю та внутрішнє благополуччя осіб-пацієнтів, на наш погляд, охоплює щонайменше чотири аспекти професійного життя фахівця-психолога як його відповідального вчинення: ситуаційний, інтенційний, мислєдїяльнїсний і рефлексивний (див. *рис.*). Вони центруються на структурних компонентах профвідповідальності особистості та логічно слідуєть із принципів та нормативів циклічно-вчинкового підходу, що вперше у психології обґрунтований у 2013 році А.В. Фурманом [7], а саме:

а) задумовуваних і реально створюваних життєвих фрагментів, станів, подій і своєчасне усунення виникаючих у повсякденні проблем й надання допомоги рідним, близьким, друзям, себто тим, хто входить у сферу (за ситуативно

змінним плином життя) його суб’єктивної відповідальності;

б) мотивувань та інтенційності як визначальних каналів свідомісного налаштування на відповідальне здійснення мрій, задумів, цілей і водночас спрямування-зосередження інтелектуальних, емоційно-вольових, соціальних, творчих і суто самоекзистенційних зусиль на удїяльнення єдиного й непересічного відповідального вчинку;

в) сутнісно неповторного в лоні здійснюваного ним відповідального вчинення потоку думок-понять-образів, які характеризують ідеальний план свідомості, і конкретної діяльності, мислєдїяльностї (практичний план свідомої буттєвостї), що дають йому змогу домогтися безпеки, успіху, благополуччя та відчуття задоволення і щастя у повсякденній взаємодії з іншими людьми;

г) майже безперервно здійснюваних самозвіттування і саморефлексії, що уреальнюють побутову і професійну відповідальність особистості психолога як за багатоліке персоніфіковане довкілля, так і за власний психодуховний світ та індивідуальнісний перебіг самосвідомості.

У контексті створеної мислєсхеми зауважимо, що розпізнавальними індикаторами профвідповідальної особистості тут є:

– здатність брати відповідальність на себе за власні вчинки і поведінку інших людей-співдіячів та розумова спроможність враховувати ситуаційні фактори (зокрема умови і можливості) та наявні методи і засоби повноцінного виконання своїх зобов’язань;

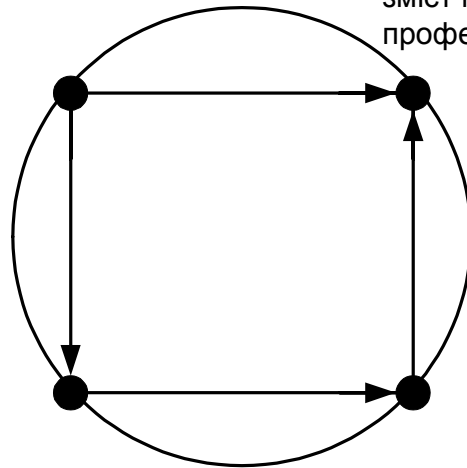
– готовність і рішучість дати слово собі чи іншим щодо виконання тієї чи іншої справи, яка для вас важлива, виявлення прагнень і конкретних дій її реалізації, навіть у тому разі, коли вона потребує довготермінових життєвих цілей;

– надійність фахівця як здатність дотримуватися – перед собою й навколишніми – своїх слів, зобов’язань, принципів, позицій-поглядів, цінностей і заявлених учинкових дій за будь-яких, навіть вкрай несприятливих і повно невизначених, обставин;

– самоефективність особистості-фахівця як індивідуальності, що вказує на його здатність до постійного оцінювання своїх ресурсів і здібностей та відчуття компетентності під час виконання внутрішньо прийнятих зобов’язань і завдань (перед довкіллям, національною культурою, собою, іншими людьми), що охоплює “самоповагу, гідність і локус контролю”

1 – ситуаційна відповідальність: не стільки слідування обставинам та умовам ситуаційних обов'язку, необхідності, відповідності ментальним законам, скільки створення оптимальної для порозуміння і соціокультурного розвитку себе і навколишніх «просторової конфігурації сил, смислів, дій» (В.А. Роменець) та суб'єктивна відповідальність за їх конструктивність, логічність, знаннєвість, продуктивність, гуманність (переважно реалізує зміст когнітивного компонента професійної відповідальності)

4 – рефлексивна відповідальність: не лише зреалізування відповідальності особистості-фахівця за потік власних буденних ситуацій і подій, за свої мотиви, орієнтації і цінності, за вибори, діяння, вчинки і справу життя, а й постійне, часто акцентуйоване і переважальне у сфері свідомості, самозвітування – критичне, конструктивне, креативне, компетентне, себто профвідповідальність за перебіг самоусвідомлення того, що відбувається довкола й у його власному психодуховному світі, що уможлиблює вихід на істинну свободу тощо (обстоює зміст морально-духовного компонента професійної відповідальності)

2 – інтенційна відповідальність: не лише повсякденне виконання фахівцем загальноприйнятих приписів і норм поведінки та діяльності, а й вибір і буденна його професійна праця над особисто обраними і прийнятими життєвими цілями, позицією, відповідальність за зовнішні і внутрішні мотиви та світоглядні орієнтири, які уможлиблюють досягнення успіху і відчуття щастя (ґрунтується на змісті емоційно-мотиваційного компонента профвідповідальності)

3 – мислєдіяльнісна відповідальність: не стільки за прийняті особистістю обов'язки, ролі, зобов'язання, виконувані функції і роботу, скільки за спрямування, зміст та інтенсивність пошуку думок та інтелектуальних операцій спрогнозованості дій, з одного боку, і конкретну діяльність здоланності завдань, практичне зреалізування власного мислєвчинення – з іншого, що в актуалізаційному взаємодоповненні ідеального й емпіричного в єдиному потоці свідомості уреальнюють як цілеспрямованість фахівця, його безпеку, благополуччя і комфорт, так і всіх близьких і дистанційованих навколишніх (зреалізовує зміст конативно-вольового компонента профвідповідальності)

Рис.

Аспекти професійного життя фахівця-психолога як відповідальне вчинення

(А. Бандура) як його найважливіші параметричні складові й водночас містить переконання у власній спроможності свідомо керувати своїми поведінкою, спілкуванням, діяльністю, вчинками, що у практиці повсякдення утворює не лише самоефективність, а й сумлінність, надійність і вихованість в оцінці навколишніх.

Далі за прийнятою нами мислесхемою відповідального вчинення даємо змогу студентам конструктивно відрефлексувати такі чотири аспекти цілеспрямованості, що взаємспричинено актуалізують усі структурні компоненти профвідповідальності психолога:

1. Наявність життєвої мети та похідних цілей (котрі мисленнево продумуються, аналізуються, узагальнюються), які мають для нього важливе значення; в ідеалі, це повинна бути справа всього життя, котра б консонувала прийнятому ним призначенню (актуалізується когнітивна складова профвідповідальності);

2. Сильна мотивація, яка охоплює в осередді снагу прагнення, тобто містить ті душевні джерела енергії, які самоактуалізаційно запускаються тоді, коли він знайшов правильну мету та усвідомив, для чого її конче важливо досягти (себто з'явилося достеменно глибинне мотивування та активізується емоційно-мотиваційний компонент профвідповідальності);

3. Наполегливість і завзятість у поступі до досягнення мети; саме наполегливість допомагає подолати всі перешкоди і труднощі, якщо потрібно пройти через будь-які позбавлення й удари долі, але залишитися незрадженим своїй меті і не зійти із життєвого шляху. У цьому разі цілеспрямованість – це поєднання і суголосна внутрішня робота безлічі важливих вольових якостей особистості, зокрема й для оптимізації розвитку її конативного (поведінкового) компонента професійної відповідальності;

4. Належна рефлексія методів, способів, ресурсів і засобів у зреалізуванні поступу до обраної мети, у виборі професійної справи, зокрема рефлексування своїх особистісних здобутків і перемог, слабкостей і прорахунків (употужнює модульно-духовну складову профвідповідальності). Зокрема блокує і руйнує цілеспрямованість безцільність і невмотивованість (коли нічого не хочеться), банальна лінь, яка фатально гасить будь-які прагнення душі, безвілля, небажання і нездатність долати перешкоди на своєму життєвому і професійному шляху. Також сильно розформовує цілеспрямованість невіра в себе, невпевненість, відчай, своєрідне духовне безсилля.

Очевидно, що характер і професійна доля людини взаємозалежні [3]. Тому навчаємо студентів-психологів сутнісного розуміння власного характеру як інтегрального прояву внутрішньої особистості, як своєрідного відбитку на дорозі життя всеможливих переконань, принципів, персональних рис якостей, звичок, зовнішніх дій і вчинків. Підкреслюємо, що сильний характер – це відмітна ознака професійної відповідальності [5], себто здатність неухильно слідувати обраним переконанням, життєвим принципам і цілям, в ідеалі – законам честі. З іншого боку, бездумна упертість не має нічого спільного з силою характеру, а є всього-на-всього проявом гордині, роздутого Его і відсутності правдивого самоусвідомлення. Стійкість і міць переконань та принципів, що підкріплюються силою волі – це водночас і відповідальне ставлення до себе, свого професійного шляху і до навколишнього світу. Такий тандем допомагає особі терпляче долати свій внутрішній опір (лінощі, слабкості, розгнуждані бажання чи небажання) і зовнішні перешкоди на шляху до досягнення поставленої мети. Слабохарактерність – це зокрема відсутність чітких життєвих принципів, стійких переконань і навіть повне безвілля, що часто зумовлюють легкодухість, боязкість, залежність, наявність похідних вад і слабкостей (неправдивості, безвідповідальності тощо). Вочевидь у кожній слабохарактерній людини наявний свій набір таких слабких місць та особистісних дефектів.

Сильний характер як психодуховне осереддя конативно-вольової складової професійної відповідальності виховується або з дитинства (скажімо, система підготовки лицарів із семи років), або у процесі самого життя, яке загартовує характер людини, проводячи її через шерех труднощів, перешкод, випробувань. Крім того, незламний характер може формувати у собі сама особа, щодня працюючи над собою, цілеспрямовано створюючи для цього необхідні умови. Емпірично встановлено, що на шляху самовиховування сильного характеру постають певні загати, а саме:

– неможливість вийти із звичної зони комфорту;

– неспроможність подолати свої власні внутрішні слабкості (лінь, страх, захланність, гординя тощо) та слідування своїм примхам, бажанням, шкідливим звичкам;

– лише продумовування та омріявання власного сильного характеру без реальних випробувань у соціальному повсякденні;

– бездіяльність, себто відсутність ритмічних тренувань своєї волі і самодисципліни, адже явна нестача регулярних особистісних зусиль;

– брак самоповаги і внутрішньої гідності, які компенсуються гординою і зарозумілістю або прихованою нікчемністю;

– відсутність боротьби за самоствердження у житті й подолання зовнішніх перешкод на шляху до головної мети;

– невмотивованість та апатія, що унеможливають вибір справи життя і професійний успіх;

– насилля над собою, передусім тоді, коли відсутні здібності та ін.

Водночас студенти-психологи до своїх програм особистісного зростання записують такі першочергові завдання саморозвитку сильного і відповідального характеру:

по-перше: прагнути майже безперервно працювати над своїми позитивними самісними переконаннями, і віруваннями, виховуючи у собі силу духу і незламність волі;

по-друге: визначусь із своєю головною життєвою метою, досягнення якої вимагатиме від мене сильного характеру і благородних особистісних рис-якостей – готовності, рішучості, сумлінності, наполегливості, дисциплінованості, відповідальності, надійності, добропорядності та ін.;

по-третьє: оберу для себе таке заняття, яке примусить мене постійно долати свої слабкості та особисті вади (наприклад, займатися бойовими мистецтвами або спортом);

по-четверте: позитивно збагачуватиму власну самооцінку через такі суспільні завдання, які употужнять упевненість у собі і відчуття власної гідності, а відтак зміцниться власна Я-концепція;

по-п'яте: знайду живі приклади та людські персоналії як характерологічні взірці для наслідування, візуалізуючи свою мету, звіряючи її із життєвим і творчим шляхом кіногероя, козака-характерника, мудреця-достойника та ін.;

по-шосте: повсякденно опановуватиму мистецтвом володіння собою, зокрема вміннями приборкувати свої пристрасті, керувати бажаннями, емоціями, думками, діями.

Загалом рекомендуємо майбутнім психологам шестиопераційний алгоритм формування особистісної упевненості як підґрунтя їх професійної відповідальності.

Крок перший – полімотиваційний. Перше і головне, що ви повинні зробити, говоримо студентам, – чітко і ясно для себе визначити

– навіщо вам потрібна упевненість у собі. Що, власне, дасть Вам віра в себе і свої сили. Якщо Ви створите глибинну багатопредметну мотивацію – це гарантія того, що внутрішня упевненість буде обов'язково сформована і Ви не залишите обраної цілі чи справи на півдорозі. Для цього пропонуємо наступникам письмово виконати невеликі завдання: написати у своєму робочому зошиті, що саме їм дасть упевненість у собі?, що вони здобудуть і чого позбудуться?, як з вірою у себе зміниться їхнє життя?, як зміниться їх особистісний світ, відчуття і переживання?, яких травмуючих проблем вони позбудуться у цьому разі? Пропонуємо написати мінімум 20-ть пунктів переконливих підстав: аргументацій, а також стільки ж визначень того, чого студенти не позбудуться якщо залишаться невпевненими особами?, які проблеми чекають їх попереду на життєвому шляху?, як вони будуть себе відчувати у повсякденні, якщо їхніми основними супутниками завжди і скрізь будуть невпевненість і зневіра?

Крок другий – розпізнавальний. Його змістове наповнення, яке аргументовано доводиться до кожного студента, полягає у формуванні глибокого й водночас панорамного розуміння себе як особистості, причому як у вимірі своєї самості, так і в контексті реальних соціальних зв'язків і стосунків. Мовиться про науково-емпіричне створення студентом-психологом власного психодіагностичного портрету, який би давав розгорнуту відповідь на запитання: "Хто я як суб'єкт, особистість та індивідуальність?" На допомогу у вирішенні завдань цього кроку до персональної впевненості приходять численні психодіагностичні методики (тести, опитувальники, проєктивні і розвивальні техніки та процедури), які студенти бакалаврату і магістратури виконують на фаховому рівні впродовж навчання у ЗВО. І найголовніше, що на третьому курсі вони справляються із 15-ма методиками і практично опановують ними, здійснюючи двадцять замірів кожної методики на окремих особах, й компетентно оволодівають відповідними технологіями діагностичного обстеження, що формує в них цілісний образ індивідуального світу Я та виховує професійну відповідальність.

Крок третій – аналітичний, пов'язаний з усуненням підстав для невпевненості і невіри у студентів. Для цього нами організовується і підтримується їх аналітична робота з собою і зі своїм минулим. Працюємо письмово, що є гарантією позитивних результатів. Дана тех-

ніка називається “розвінчання” або заміна особистісного негативу на позитив. Завдання полягає у тому, щоб кожен виписав (краще у стовпчик), основні причини, чому не вірить у себе, відповідаючи на одне питання: “Чому в мене не вийде?”. Ось, до прикладу, найпоширеніші відповіді: “Пробував одно-друге-третє, але так і не вийшло”; “мені батьки говорили, що в мене нічого не вийде”; “я такий слабкий”; “у мене зовсім немає таланту”; “я не вірю в себе, тому що у мене немає грошей” та ін. Далі, навпроти кожного пункту треба було написати продуману відповідь або антитезу, що стане основою віри конкретного студента в себе. Тут потрібно було відповідати на запитання: “Чому в мене вийде?” відповіді були такі: “Пробував, але не аналізував і не виправляв свої ж помилки”; “батьки можуть помилятися, але у результаті все залежить від самої людини, її розвитку, особистих якостей і наполегливості”, “так, у мене є слабкості, але водночас і сильні властивості, які я хочу посилювати, зокрема це...”, “в мене наявні певні таланти, і це ..., в мене є моя душа і я хочу розкрити її потенціал”.

Крок четвертий – увірувальний, суть якого полягає у формуванні в студентів-психологів особистісного базису впевненості і стійкої віри в себе. Для цього кожному пропонувалася низка завдань. Треба було виписати персональні здобутки (перемоги) і всі значущі досягнення в житті: від отримання вищої освіти до перемог у спорті, науці, мистецтві тощо. Загалом потрібно було зазначити все, за що кожен себе поважає, назвати всі складні життєві обставини, випробування долі, які пройдено гідно – терпляче, витривало, мужньо. Більший-менший набір останніх – це також важливий показник віри у себе і розвитку самоповаги. Потрібно було згадати і відрефлексувати свої гуманно зорієнтовані та особистісні риси якості: прагнення до пізнання, життєрадісність, відповідальність, чесність, дисциплінованість, товарицькість, дипломатичність, толерантність і т. ін., а також усе те, що хорошого і доброго на адресу кожного говорили інші друзі та навколишні, за що поважають і люблять, що виходить краще, ніж у оточуючих та які наявні таланти.

Крок п'ятий – формувальний. Завдання було таким: оберіть ті сфери життя, де Ви якнайбільше у собі невпевнені і створіть мінімум двадцять підстав чи аргументів своєї впевненості. Перерахуйте цілі, де вам найбільше всього заважає ваша невпевненість. У лоні кожної з цілей напишіть окремий список

також мінімум із двадцяти пунктів й детально обґрунтуйте, чому у вас вийде досягнути цю мету на шляху опанування професією психолога. У такий спосіб унаслідок рефлексивний вишкіл упевненості у собі, примноження сильних і нівелювання слабких сторін особистості студента, виявляються як прорахунки у його соціальних контактах, так і нереалізовані резерви посилення впливу персональної відповідальності за якість навчальної праці, організацію і зміст дозвілля, побуту, інтимного спілкування.

Крок шостий – самоактуалізаційний. Мовиться про щоденні самонавіювання, тренінгові вправи і психологічні практики спрямовані на посилення й утвердження віри у себе як майбутнього професіонала-психолога. Зазначені програмні заходи слушно повторювати, акумулюючи зусилля волі, двічі-тричі на день по 5–10 хвилин. Це, як підтверджує досвід, наповнює особисту віру в себе енергією і силою: Цьому сприяють такі лаконічно промовлені слова: “Я усилюю віру в себе і свої сили, Я все подолаю, все зможу і досягну цілі, Я розкриваю і максимально посилюю впевненість у собі...”.

Отже, виконання вищенаведених рекомендацій – це гарантія щодо активізації розвитку власної професійної відповідальності. Спочатку це позначається та відчувається психоемоційно, а згодом, після опрацювання вказаних завдань, життєвих і суто професійних сил та енергії значно побільшає у Вас.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

1. Запропоновані практичні рекомендації щодо активізації професійної відповідальності майбутніх психологів збагачують і розширюють їхній особистісний та професійний світи новими знаннями, уміннями, навичками, компетенціями зростання майстерності у своїй справі, професійній діяльності; дають змогу раціонально використовувати персональні ресурси у плані самоствердження та ефективного впливу на інших у лоні своїх обов'язків, зобов'язань, необхідності, принциповості, сумлінності, дієвості, рефлексивності тощо.

2. У подальшому перспективним є усистемлення отриманих теоретичних та емпіричних знань на якісно новому методологічному рівні теоретичного практикування – конструктивного розгляду та детального аналізу критеріїв і параметрів власне вчинку професійної відповідальності психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодров В. А., Луценко А. Г. Профессиональная ответственность как психологическая категория субъекта деятельности. *Психологические исследования проблемы формирования профессионала*. Москва : Ин-т психологии АН СССР, 1991. С. 157–167.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. 1736 с.
3. Диагностика профессионального самоопределения : учебн.-метод. пособие / сост. Я.С. Сунцова. Часть 2. Ижевск : Издательство “Удмуртский университет”, 2011. 142 с.
4. Дружилов С.А. Психология профессионализма субъекта труда: концептуальные основания. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. 2005. Вып. 6. №5 (12). С. 30–43.
5. Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов. *Психологическая наука и образование*. 2004. № 2. С. 82–86.
6. Толочек В.А. Профессиональная успешность: от способностей к ресурсам (дополняющие парадигмы). Психология. *Журнал Высшей школы экономики*. 2009. № 3. С. 27–61.
7. Фурман А.В. Парадигма як предмет методологічної рефлексії. *Психологія і суспільство*. 2013. С. 72–85.
8. Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. 2015. №1. С. 65–91.
9. Шалдыбина О.Н. Профессиональная ответственность в структуре социально-психологических характеристик личности руководителя низового звена : автореф. дисс... канд. психол. наук. спец. 19.00.05. Самара, 2009. 16 с.

REFERENCES

1. Bodrov, V. A. & Lutsenko, A. G. (1991). Professionalnaya otvetstvennost kak psihologicheskaya kategoriya subjekta deyatel'nosti. *Psihologicheskie issledovaniya problemy formirovaniya professionala*, 157–167. Moscow: In-t psihologii AN SSSR [in Russian].
2. Busel, V. T. (Ed.). (2009). *Velykiy tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. Kyiv, Irpin: VTF “Perun” [in Ukrainian].
3. Suntsova, Y. S. (2011). *Diagnostika professionalnogo samoopredeleniya*. Vol. 2. Izhevsk: Izdatelstvo “Udmurtskiy universitet” [in Russian].
4. Druzhilov, S. A. (2005). Psihologiya professionalizma subjekta truda: kontseptualnyie osnovaniya. *Izvestiya RGPU im. A.I. Gertsena*. Vol. 6, 5 (12), 30–43 [in Russian].
5. Dubovitskaya, T. D. (2004). Diagnostika urovnya professionalnoy napravlenosti studentov. *Psihologicheskaya nauka i obrazovanie*, 2, 82–86 [in Russian].
6. Tolochek, V. A. (2009). Professionalnaya uspeshnost: ot sposobnostey k resursam (dopolnyayushchie paradigmy). *Psihologiya. Zhurnal Vysshey shkoly ekonomiki*, 3. S. 27–61 [in Russian].
7. Furman, A. V. (2013). Paradyhma yak predmet metodolohichnoi refleksii. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 72–85 [in Ukrainian].

8. Furman, O. (2015). Hromadianska vidpovidalnist osobystosti yak predmet psykhologichnoho doslidzhennia. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 65–91 [in Ukrainian].

9. Shaldyibina, O. N. (2009). *Professionalnaya otvetstvennost v strukture sotsialno-psihologicheskikh harakteristik lichnosti rukovoditelya nizovogo zvena*. Samara [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Липка Арсен Олегович.

Психологічні поради та рекомендації щодо активізації професійної відповідальності психологів.

У статті обґрунтовано рекомендації щодо активізації профвідповідальності у студентів-психологів на основі запропонованих нами аспектів професійного життя фахівця як відповідального учинення (ситуаційний, інтенційний, мислєдіяльнєсний, рефлексивний), що створені за вимогами циклічно-вчинкового підходу, фокусуються на змісті та категорійно-понятійному апараті складників його професійної відповідальності – когнітивній, емоційно-мотиваційній, поведінково-вольовій, морально-духовній. Водночас предметне поле рекомендацій охоплює сукупність професійних порад, алгоритмів, приписів-настанов, правил, принципів активізації, розвитку та употужнення власне складових його профвідповідальності. Практично зорієнтований набір рекомендацій спрямований як на формування здатності майбутніх психологів брати особистісну відповідальність на себе за власні вчинки, так і на професіогенез їхніх когнітивних, вольових, конативних, моральних якостей профвідповідальності, готовність і рішучість дати слово щодо виконання тієї чи іншої справи, самоефективність, компетентність, продуктивність, надійність фахівця, спроможність дотримуватися зобов'язань, етики, виголошених принципів, позицій, заявлених учинкових дій за будь-яких, навіть украй несприятливих, обставин, а також на ситуаційні фактори (щонайперше умови та чинники) у системі професійної взаємодії “людина – соціум”, “психолог – клієнт”. Дотримання та самопробація розроблених практичних рекомендацій позначається покороваю – спочатку психоемоційно, а згодом саморегуляційно та професійно.

Ключові слова: практичні рекомендації, професійна відповідальність, активізація, аспекти професійного життя; когнітивна, емоційно-оцінкова, поведінково-вольова, морально-духовна складові профвідповідальності; поради, правила, алгоритми активізації професійної відповідальності; особистість, студенти-психологи.

ANNOTATION

Arsen Lypka.

Psychological advice and guidance on activation the professional responsibility of psychologists.

The article substantiates the recommendations for activating the professional responsibility of students-psychologists on the basis of the proposed by us aspects of the professional life of a specialist as responsible deed (situational, intentional, thought-active, reflexive), which

are created according to the requirements of the cyclic-action approach, they are focused on the content and category-concept apparatus of constituents of his professional responsibility – cognitive, emotional-motivational, behavioral-volitional, moral-spiritual. At the same time, the subject matter of the recommendations covers a set of professional advice, algorithms, prescriptive guidelines, rules, principles of activation, development and strengthen of its professional responsibility components. Practically oriented set of recommendations is aimed both at forming the ability of future psychologists to take personal responsibility for their own actions, as well as at professional genesis of their cognitive, volitional, behavioral, moral qualities of professional responsibility, willingness and determination to give the word on the execution of a case, self-efficacy, competence, productivity, reliability of the specialist, ability to adhere to obligations, ethics, principles stated, positions, declared actions for any, even extremely unfavorable circumstances, as well as situational factors

(first of all conditions and factors) in the system of professional interaction “person – society”, “psychologist – client”. Adherence and self-testing of the developed practical recommendations is marked step by step – firstly, psycho-emotionally, and then self-regulatorly and professionally.

Key words: *practical recommendations, professional responsibility, actualization, aspects of professional life; cognitive, emotional-evaluative, behavioral-volitional, moral-spiritual components of professional responsibility; tips, rules, algorithms for activating professional responsibility; personality, students-psychologists.*

Рецензенти:

д. психол. н., проф. Савчин М.В.;
д. психол. н., проф. Фурман О.Є.

Надійшла до редакції 23.05.2019.

Підписана до друку 17.06.2019.

Бібліографічний опис для цитування:

Липка А.О. Психологічні поради та рекомендації щодо активізації професійної відповідальності психологів. *Психологія і суспільство*. 2019. №2. С. 139–146.